BOTANISCHES INSTITUT
der k.k.Universität.
J. No 6442
B
C 38/34.

A

magyar királyi pesti egyetem

NÖVÉNYKERTÉNEK

jelen állapota.

Gegenwärtiger Stand

des

botanischen Gartens

der

königl. ungarischen Pester Universität.

BUDÁN,

A MAGY. KIR. EGYETEM NYOMDÁJÁBÓL.

1866.

BOTANISCHES MUSEUM
der k. k. Universität.
J. N° 6442
B
C. 38/34.

BOTANISCHES INSTITUT D. K. K. UNIVERSITÄT WIEN

HIVATALOS TUDOSITÁS.

Aemtlicher Bericht.

Minek a füvészkertek?

„Aus dem, was in einem botanischen Garten cultivirt wird, mag man auf den Botaniker, — aus dem, wie es cultivirt wird, auf den Gärtner schliessen.“

Hofrath Dr. von *Martius*.

(Botanische Zeitschrift „Flora“ 1853, Nr. 11. pag. 163.)

A természetrajz egyik ágát sem lehet — a tárgyak szemlélete nélkül — tanitani és tanulni. Ezen oknál fogva kell, hogy a tanintézetekben minden egyes szakra nézve, gyüjtemények legyenek. Azonban ezeket illetőleg — az ásvány és állattan sokkal több előnynyel birnak, mint a növénytan.

Az ásványok, mint életnélküli testek, üvegszekrényeikben, igen kevés kivétellel, századokkal daczolnak; sőtt még az élő lényektől származó állattani készitmények is nagyobbrészt, szintén úgy, mint az előbbiek, saját létöknek egész teljét mutatják és ezen állapotban kellő gondosság mellett, évek hosszú során át, természethíven — hasonlag az élőkhez — fentartathatnak.

Ezen előny a növényeknél hiányzik; mert ezeket, mint az erdők és virányok, vizek és sziklaüregek legszebb ékességét, — hogy a tanitásra meg-

Wozu botanische Gärten?

„Aus dem, was in einem botanischen Garten cultivirt wird, mag man auf den Botaniker, — aus dem, wie es cultivirt wird, auf den Gärtner schließen."

Hofrath Dr. von Martius.

(Botanische Zeitschrift Flora 1853, Nr. 11, Pag. 163.)

Kein Zweig der Naturgeschichte kann — ohne Anschauung der Dinge — gelehrt und gelernt werden.

Aus diesem Grunde müssen an den Lehrinstituten für jedes einzelne Fach Sammlungen vorhanden sein. Was jedoch diese anbelangt, ist Mineralogie und Zoologie weit vortheilhafter daran, als Botanik.

Die Mineralien als leblose Körper trotzen, — mit nur sehr wenigen Ausnahmen, — in ihren Glasschränken aufbewahrt — Jahrhunderten; ja sogar auch die, von lebenden Wesen stammenden zoologischen Präparate zeigen zumeist, gleich den Vorigen, die ganze Fülle ihres eigentlichen Seins und können in diesem Zustande, bei einiger entsprechenden Sorgfalt eine lange Reihe von Jahren naturgetreu — gleich den Lebenden — erhalten werden.

Der Vortheil mangelt den Pflanzen; denn diese, als der herrlichste Schmuck der Fluren und Wälder, der Wasser und Felsenklüfte müssen — um zur Belehrung aufbewahrt werden zu können — gepreßt und getrock-

őriztessenek, — nyomdába kell szoritani, meg kell száritani, és éppen ez által elvesztik alakjoknak, szinöknek sajátságát, szóval „az élet összes kifejezését"; — ők, csak mumiák, melyeknek katakombaik „Herbariumnak" neveztetnek.

Csak az, ki a tudományba már beavatott, gyakorlott — képes ezen herbariumokban tanulmányait haszonnal folytatni; a szorgalmas kezdő itt csak silányat, tökélyetlent, gyakran érthetetlent talál. A tanárnak ki kell menni növendékeivel a szabad természetbe: hogy kedvenczeit valójok teljes tenyészetében mutathassa be a tudományszomjas tanonczoknak, miszerint amazokat, egyes részeit szétbontván megvizsgálhassák és tökélletesen megismerhessék. — És még is, a tanár legszorgalmasabb tevékenysége s a növendékek lankadni nem tudó búzgalma mellett, — a leggazdagabb virányon is — csak némi kevés találtatik a növényország számtalan kincseiből; — csak igen parányi abból, — mit éppen a talaj sajátsága és a vidék fekvése nyujt — lehet tárgya a kutatás- és megismerésnek. A mit a mocsárok és patakok, partok és pusztaságok, hegyek és völgyek, erdők és mezők, hegyszorosok és mélyedések, sziklák és barlangok, a mit a havasok hóvonala csodálandó diszejében sajátságost nyujtanak — ismeretlen, — és a mi távoli égaljokban kellemesen tenyészik, pompásan diszeleg, s a mi ott hatalmasan fejlődik, mindaz örökre elérhetlen marad! —

Ha az így van, ezen szép és hasznos tudomány az utánna törekvőnek nagyobb terjedelemben soha ki nem tárulhat; és mégis van egy eszköz — és ez „a füvészkert."

Azonban, hogy ezek nem minden a közmüvelődésre szánt tanodákban, hanem csak a főtanintézetekben létezhetnek — igen költséges felállitásuk és fentartásuknál fogva magától értetődik. De ezen kertek az emlitett intézetek czéljának egy-

net werden und verlieren eben dadurch ihre Eigenthümlichkeiten der Formen, Farbe, mit einem Wort „den Gesammtausdruck des Lebens"; — sie sind nur Mumien, deren Catacombe man „Herbarium" nennt.

Nur der in der Wissenschaft schon Eingeweihte, der Geübte kann in diesen Herbarien seine Studien mit Nutzen fortsetzen; dem strebsamen Neuling wird hier nur Spärliches, Unvollkommenes, oft Undeutliches geboten. — Der Lehrer muß mit seinen Zöglingen hinaus in die freie Natur, um seine Lieblinge in ihrem üppigen Sein den wißbegierigen Jüngern vorzuführen, um alle ihre Theile im lebenden Zustande zu zergliedern, zu untersuchen und vollständig zu erkennen. — Und dennoch kann, auch beim thätigsten Streben des Lehrers, beim rastlosesten Eifer der Zöglinge — selbst auf den reichsten Fluren — nur ein spärliches Etwas von dem unendlichen Reichthume der Pflanzenwelt angetroffen werden; nur ein winzig Weniges, was eben die Eigenthümlichkeit des Bodens und die Lage der Gegend bietet, — kann hier erforscht, erkannt werden. Was hingegen Sümpfe und Bäche, was Ufer und Steppen, was Berge und Thäler, Wald und Feld, Trifte und Schluchten, Klüfte und Felsen, was die Schneegrenze der Alpen mit all ihrem wundersamen Schmuck eigenthümlich kleidet — bleibt unbekannt —; und was in fernen Zonen lieblich gedeiht, herrlich prangt und mächtig dort sich entfaltet — das Alles bleibt für immer unerreichbar!

Wenn es denn so ist, — kann diese schöne und nützliche Wissenschaft dem darnach Strebenden nie im erweiterten Maße erschlossen werden; und doch — ein Mittel giebt es — und dieses sind „botanische Gärten."

Daß aber solche nicht an allen, der allgemeinen Bildung gewidmeten Lehrinstituten, sondern nur an Hochschulen zu finden sein können — ist — ihrer kostspieligen Errichtung und Erhaltung wegen selbstverständlich. — Auch wären diese Gärten dem Zwecke der erwähnten Bildungsanstalten durchaus nicht entsprechend;

átalában nem is felelnének meg; ellenben az egyetemeken, hol különösen az ifjúságnak lehető legkiterjedettebb és legmagasabb fokú képeztetése eszközlendő s ahonnan a gyakorlati életre tökélletesen képzett s a közjó előmozditására alkalmas szakembereknek kell kilépniök — a szóban álló tudománynak is tanulságos gyüjtemények által, lehető legnagyobb kiterjedésben s tökélletességben szükséges képviselve lenni.

Az ilyen gyüjteményt előállitó füvészkert sem „játéknak“ sem „fényüzésnek“ nem nevezhető.

Minden füvészkert, hogy tökélletes egészet képezzen, szükségképpen két osztályból kell állania: az egyik *a*) külső, másik *b*) a belső kert.

Az elsőben állítanak elő mind a continens legkülönbözőbb tájékainak, és az oceanontuli vidékeknek rendszeres sorozatban mennél számosabb növények, melyek a mi éghajlati létező viszonyaink között „szabadban tenyésznek“ vagy, mint mondani szokták „kitartanak.“ — Az utóbbiban t. i. a növényházakban részint forróégővi, részint azontuli növények vagy maradandóan tartatnak és ápoltatnak, vagy azoknak egy része nyáron át a szabadba is kitétetik.

Midőn valamely vidék florájának megismerésével megelégszünk, vagy hol elégségesnek tartjuk: a tudományt valamely egyszerü, úgynevezett „mesterséges rendszer“ szerint tanitani — ott — füvészkert sem szükséges; mert, ha csak a vidék nem egészen kopár — a kezdő füvész, csakhamar és fáradság nélkül képes lesz „a nagy *Linne*“ reá nézve mellőzhetlen, könnyen felfogható és egyedül használható rendszerének legtöbb osztályait és rendeit kevés kivétellel feltalálni.

De — egyetemen a növénytannak nem a közönséges elnevezés szerint, mint „növényismének“

wo hingegen in Universitäten, an denen überhaupt die möglichst erweiterte und höchste Bildung der Jugend erzielt werden soll und aus denen vollkommen unterrichtete Fachmänner fürs praktische Leben, zum Frommen der Allgemeinheit, hervorgehen sollen, — da — muß auch die Vertretung der in Rede stehenden Wissenschaft mit belehrenden Sammlungen in möglichster Ausdehnung und Vollkommenheit bestehen.

Der, diese Sammlung darstellende botanische Garten kann demnach weder „Spielerei" noch „Luxus" genannt werden. —

Jeder botanische Garten aber hat, um ein vollständiges Ganzes zu sein, nothwendigerweise aus zwei Abtheilungen zu bestehen: a) dem äußeren und b) dem inneren Garten.

Im ersteren sollen in systematischer Ordnung je zahlreichere Pflanzen-Formen der verschiedensten Gegenden des Continents und der transoceanischen Regionen vorgeführt werden, welche unter unseren klimatischen Verhältnissen „im Freien gedeihen" oder, wie man zu sagen pflegt „aushalten". In letzterem, d. i. in den Gewächshäusern werden theils tropische, theils auch außertropische Pflanzen entweder dauernd gehegt und gepflegt, oder ein Theil derselben auch über Sommer ins Freie gestellt.

Da — wo man sich begnügt: nur die Flora einer Gegend kennen zu lernen, oder wo es genügt: die Wissenschaft nach einem einfachen sogenannten „künstlichen System" zu lehren, da bedarf man auch eines botanischen Gartens nicht, weil, wenn die Gegend nur einigermaßen nicht öde ist, man auch bald und ohne Mühe, mit einigen Ausnahmen, die meisten Klassen und Ordnungen des für den Anfänger leicht faßlichen, unentbehrlichsten und allein brauchbaren Systems „des großen Linné" aufzufinden im Stande sein wird.

Aber — an der Hochschule soll die Botanik nicht, wie sie gewöhnlich genannt wird, als „Pflanzenkunde",

hanem mint „tudománynak“ kell előadatnia. Itt, az imént emlitett úton, jó emlékező tehetség segedelmével könnyen elérhető „növénymegnevezés“ és „fűismeret“ nem elegendő. Itt, a tanulónak az egész növényország különböző typusai az ő boncz- és élettani viszonyaik szerint, világosan és szabatosan előadandók, hogy így ő, ezen egyedül tudományos alapon, az ezerféle alakoknak csodálatos összefüggését felfogni képes legyen: miszerint elvégre azokat természetes rokonsági fokozatukhoz képest a további tudományos bevezetés t. i. a növényszerv- rendszer- műszó és jellegtan és a növény-életrajz segedelmével megértse, ismerje, megnevezze, tudja.

Ahol a tanuló ez után törekszik, ott — a mi réteink, erdeink ki nem elégítendik, ott mellőzhetlenül megkivántatik: hogy a tanintézet mennél gazdagabb tartalmu és lehető legkevésbé megszakitott sorozatával birjon azon növénytypusoknak, melyek a tudományban „természetes családoknak“ neveztetnek. Ennélfogva tanulmányozásul a sok egyes család-typusokból azon égöveieknek is szükséges több példánynyal képviselve lenniek, hol azok egyedül s kivételkép honossak; és ez, a növények ápolására rendelt üvegházak szükségességét feltételezi.

Egy részről már maga a növényházak épitése tetemes költséget kiván, pedig, hol vannak még a soha meg nem szünő kiadások: azok czélszerü fentartására és lakóiknak ápolására; más részről a szabadban tenyésző növények számára a külső kertet is folyvást kell müvelni. Mindezekhez mindennél a főkellék a „pénz.“

sondern muß als „Wissenschaft" gelehrt werden. — Hier genügt das, auf vorerwähntem Wege mit Hilfe eines guten Gedächtnisses leicht erreichbare „Pflanzen-nennen" und „Kräuter-kennen" nicht! — Hier müssen die verschiedenen Typen des gesammten Pflanzenreiches nach ihren anatomisch-physiologischen Verhältnissen in klarer und bündiger Weise dem Lernenden erörtert werden, damit er dann auf dieser allein wissenschaftlichen Grundlage den wunderbaren Zusammenhang der tausendfälligen Formen aufzufassen im Stande sei: um endlich dieselben nach ihren natürlichen Verwandtschaftsgraden mit Hilfe der weiteren wissenschaftlichen Anleitungen, nämlich: Organographie, Systematik, Nomenclatur, Charakteristik und Physiographie zu begreifen, zu kennen, zu nennen, zu wissen.

Wo das von den Lernenden angestrebt wird, da genügen unsere Wiesen, unsere Wälder nicht, da stellt sich unabweisbar das Erforderniß heraus: daß das Lehrinstitut mit einer je reichhaltigeren und wie möglich wenig unterbrochenen Reihe jener Pflanzen-Typen, die in der Wissenschaft „natürliche Familien" genannt werden, versehen sei. Es müssen demnach auch von den vielen einzelnen Familien-Typen jener Zonen, wo dieselben allein heimisch vorkommen, mehrere Repräsentanten zur Belehrung vorgeführt erscheinen, und dieses bedingt die Nothwendigkeit der, zu ihrer Pflege bestimmten Glashäuser.

Aber schon an und für sich erheischt einerseits der Bau dieser Häuser namhafte Kosten — und wo sind noch die nie endenden Auslagen für die zweckmäßige Instandhaltung derselben und die Pflege ihrer Einwohner?; andererseits muß auch der äußere Garten für die „im Freien gedeihenden Gewächse" unablässig bebauet werden. — Zu alldem und bei alldem ist das Hauptlosungswort „Geld".

Nekünk is van egyetemünknél füvészkertünk, mely eddig azonban alig volt csak nevére nézve is „kert“, annál kevesbé „füvészkert.“ —

Csak legmagasabb kegyelem, magas bőkezűség, jóakaratu és barátságos adományozások által vált lehetségessé: hogy ezen kertünk dús tartalmu és igen becses növénygyüjteménynyel elláttatott, minélfogva elvégre a maga rendeltetésének és elnevezésének némiképen megfeleljen.

Habár tagadni nem lehet, miszerint a külső kert alkatának aszerinti elrendezése, hogy tudományos czéloknak megfeleljen, — valamint egy alkalmas üvegház építésének költségei az egyetemi alapot némileg megritkitották; még is nem lehet, nem szabad figyelem nélkül hagyni: hogy ezen tanintézet a sok becses ritkaságokat magában foglaló tudományos (nem dísznövények-) gyüjteményének csupán és egyedül a fennemlitett adományozások által jutott birtokába; mely gyüjtemény, úgy pénz-, mint a tudomány értékét tekintve — megérdemlette, hogy az ápolására s fentartására megkivántató költség ne kiméltessék — és pedig annál kevesbé: mert ezen gyüjteménynek pénzeli megszerzése (ha mindjárt a *kertikereskedés* szokott utján megvásárolható lett volna is, amint hogy az legnagyobb részt lehetséges nem volt) bizonyára hasonló összeget igényelt volna.

Van tehát már most a mi egyetemünknek is „füvészkertje“ és miként jutott ahoz?:

Ő cs. k. apostoli Felsége ismételve a növények legritkább és legbecsesebb gyüjteményével méltóztatott tanintézetünket legkegyelmesebben megajándékozni.

Ő cs. k. Fenségeik István és József testvér főherczeg (Al-Csúth); Ő magassága János Liechten-

Auch wir haben an unserer Hochschule einen botanischen Garten, welcher aber bisher kaum dem Namen nach ein „Garten" vielweniger ein „botanischer" war.

Nur durch Allerhöchste und hohe Munificenzen, durch wohlwollende und freundliche Gaben wurde es möglich, denselben mit einer reichhaltigen und werthvollen Pflanzensammlung zu versehen und ihn endlich so seiner Benennung und Bestimmung einigermaßen nahe zu bringen.

Wenn es nicht geläugnet werden kann, daß die Herstellung der, den wissenschaftlichen Zwecken entsprechenden Anlagen des äußeren Gartens, wie auch die Kosten für den Bau eines zweckmäßigen Glashauses — unseren Universitätsfond einigermaßen gelichtet habe; so darf und kann aber auch nicht außer Acht gelassen werden: daß diesem unserem Lehrinstitute die, viele werthvolle Seltenheiten enthaltende wissenschaftliche (nicht Zierpflanzen-) Sammlung — rein und allein — nur durch oberwähnte Spenden zugekommen sind, für die es, gleichwie ihrem Geldwerthe nach, ebenso auch im Interesse der Wissenschaft wohl der Mühe werth war „die Kosten für ihre Pflege und Aufbewahrung nicht zu scheuen" — und dieses umsoweniger, als der Ankauf dieser Sammlung (auch wenn derselbe auf den gewöhnlichen Weg der Handelsgärtnerei möglich gewesen wäre, wie er größtentheils es nicht war) gewiß eine gleiche Summe erfordert haben würde.

Unsere Universität hat also nunmehr auch schon einen „botanischen Garten" — und wie war sie dazugekommen?:

Seine k. k. apostolische Majestät geruhten wiederholt die reichhaltigsten Sammlungen der seltensten und werthvollsten Gewächse diesem unserem Lehr-Institute allergnädigst zu spenden.

Ihre k. k. Hoheiten die durchlauchtigsten Herren Erzherzoge Brüder Stephan und Josef (All-Csáth); Seine

stein uralkodó herczeg (Eisgrub); Ő magassága Schwarzenberg Adolf herczeg (Bécs); Ő főméltósága gr. Harrach Ernő (Leitha-Bruck); Ő főmagassága a rom. sz. egyház bibornoka Dt. Scitovszky K. J. Magyarország herczeg-primása (Esztergom); főtisztelendő Peitler Antal püspök ő méltósága (Vácz); méltóságos Prandau Gusztáv szül. Cseh báróné (Valpó); nagyméltóságú gróf Károlyi György (Pest); Dt. Fenzl Eduárd cs. k. egyetemi tanár és füvészkert igazgatója Bécsben; Dt. Kosteletzky V. F. cs. kir. egy. tanár és füvészkert igazgatója Prágában; nemes Dt. Visiani Robert cs. k. egyet. tanár és füvészkert igazgatója Páduában; Dt. Kerner cs. kir. egyetemi tanár és füvészkert igazgatója Innsbruckban; a cs. k. kertészeti társulat Bécsben; Beer F. C. úr, a cs. k. kertészeti társulat főtitoknok a Bécsben; a cs. kir. pénzügy igazgatósági-osztály Budán; a cs. k. családi Uradalom igazgatósága Ráczkeven; Rehorovszky Alajos úr cs. k. sófőzési főnöke Halleinban; Heinrich János cs. k. nyug. kapitány s a pesti országos versenytér igazgatója; sz. k. Pest városának gazdasági bizottmánya; a tiszt. Irgalmasok szerzete Budán; Pfeffer Therezia asszonyság Pesten; nemes Goszleth Emma kisasszony Triestben; a főtisztelendő apátság Lilienfelden; főtisztelendő Rezucsek Antal zirczi apát úr, ő nagysága; Schwartz Frigyes cs. k. bányatanácsos és tanár úr Selmeczen; nemes Well Vilmos nyugalm. cs. kir. udvari tanácsos Bécsben; Fauser Antal úr gyógyszerész Pesten; Schneller N. cs. k. nyugalm. kapitány Pozsonyban; Wolf úr, gyógyszerész Erdélyben; Kimnach Vilmos úr, építész Budán; — Holtzbach András polgártanácsos Budán —

részint kegyelmesen nagyobb értékü gyüjteményeket ajándékozni méltóztattak, részint a jó akaratú és barátságos adományok által egyes vagy több ritkább faju példányokkal gyarapitották intézetünket.

Durchlaucht Johann, regierender Fürst in und zu Liechtenstein (Eisgrub); Seine Durchlaucht Adolf Fürst v. Schwarzenberg (Wien); Seine Erlaucht Ernest Graf v. Harrach (Bruck a. d. Leitha); Seine Eminenz Dct. Scitovßky Joh. d. T. Cardinal, Fürst-Primas von Ungarn (Gran); Seine bischöflichen Gnaden Anton v. Peitler (Waitzen); Ihre Hochgeboren Frau Freiin v. Prandau Gustav, geb. v. Cseh (Valpó); Seine Excellenz Georg Graf v. Károlyi (Pest); Dr. Eduard Fenzl, k. k. Prof. und Direktor des botanischen Gartens in Wien; Dr. V. F Kosteletzky, k. k. Prof. und Direktor des botan. Gartens in Prag; Dr. de Visiani, k. k. Prof. und Direktor des botan. Gartens in Padua; Dr. Kerner, k. k. Prof. und Direktor des botan. Gartens in Innsbruck; die k. k. *Gartenbau-Gesellschaft* in Wien; Herr J. C. Beer, *General-Sekretär* eben dieser Gartenbau-Gesellschaft; Herr Alois v. Rehorovßky, k. k. Salinen-Verwalter in Hallein; die k. k. Finanz-Landes-Direktions-Abtheilung in Ofen; die k. k. Familien-Domänen-Verwaltung in Ráczkeve; Herr Joh. Heinrich, k. k. pens. Rittmeister, Direktor der Pester Landes-Rennbahn; das *Oeconomat* der k. Freistadt Pest; der E. E. Orden der Barmherzigen Brüder in Ofen; Frau Therese Pfeffer in Pest; Fräulein Emma v. Goßleth in Triest; die hochwürdige Abtei des Stiftes zu Lilienfeld; Seine Hochwürden Herr Abt Anton v. Rezucsek in Zircz; die k. Landwirthschafts-Akademie zu Ung.-Altenburg; der ungarische Landes-Agricultur-Verein; Herr k. k. Bergrath und Professor Friedrich Schwartz in Schemnitz; Herr k. k. Hofrath Dr. Wilhelm Edl. von Well in Wien; Herr Anton Fauser, Apotheker in Pest; Herr k. k. pens. Rittmeister Schneller in Preßburg; Herr Apotheker Wolf in Siebenbürgen; Herr Baumeister Wilhelm Kimnach in Ofen; Herr Andr. Holtzbach, Gemeinderath in Ofen —

spendeten theils gnädigst größere werthvolle Sammlungen, theils wohlwollende freundliche Gaben in mehren oder einzelnen selteneren Arten und Exemplaren.

Igy van jelenleg az, szinte **Ő cs. apostoli kir. Felsége** legmagasb engedelmével mult nyáron épült 33 öl hosszú és pompás nyolczszögével (Octogon) meglepő új üvegház, — úgy nem külömben a 20 öl hosszú régi megújitott (jelenleg Tepidariumnak fölhasznált) üvegház — a harmadikkal t. i. a szaporitó házzal egyetemben — a legritkább, legbecsesebb és legérdekesebb növényekkel „a tudomány ápolására és a szorgalmas magyar ifjúság tanítására“ felékesítve. —

A növényfajoknak s több más a fentebbi előszámitásba foglalt növényeknek a külső kertbeni szaporítása, legnagyobbrészt azáltal eszközöltetett: hogy az úgynevezett magcsere, mely minden füvészkertben és minden egyetemen divik, nálunk azonban az 1840-ki évek óta egészen elhanyagoltatott, ismét életbe léptettetett, és két év alatt nevezetes gyarapodást eredményezett. A mindent fölajánló prágai egyetemi kert mellett, bővebb magküldeményeiknél fogva legelől említendők: a magyaróvári cs. k. gazdasági intézet, s a würtzburgi (prof. dr. Schenk) és lembergi (prof. dr. Weiss) egyetemi kertek igazgatóságai.

Hanem, hogy ezen magcserére az út némikép előkészítessék, a pesti füvészkert részéről előbb szintén magnévsort kellett létesíteni. Minthogy pedig 1863-ban a kert növényeiből gyüjtött magvak csak 459 fajra terjedtek, az említett adományozások folytán ápolás alá vett növényekből csak 1864-ben lehetett az első magnévsort 1154 *fajjal* összeállitani, és az új életre serkenés jeléül Europa füvészkerteinek megküldeni. Az 1865-ki nyáron készitett magnévsor 2130 *növényfajt* foglal magában; és így ez a második névjegyzéke az 184⁸/₉ óta fönnálló új füvészkertnek az üllői úton.

So steht gegenwärtig das — gleichfalls mit allerhöchster Genehmigung **Sr. k. k. apostolischen Majestät** im Sommer 1864 erbaute, 33 Klafter lange und mit seinem imposanten Octogon überraschende neue Gewächshaus; wie nicht minder das schon bestandene, renovirte 20 Klafter lange (nunmehrige) Cap- und Cacteenhaus sammt dem noch baufälligen dritten, „dem Vermehrungshaus" mit den seltensten, werthvollsten, interessanten Gewächsen „zur Pflege der Wissenschaft und Belehrung der strebsamen ungarischen Jugend" ausgestattet da.

Die Vermehrung der Pflanzen-Arten im äußeren Garten wurde nebst manchem in vorgehender Aufzählung Begriffenen — größtentheils dadurch erzielt: daß der, in jedem botanischen Garten aller Universitäten übliche, bei uns aber seit den 40ger Jahren gänzlich vernachlässigte sogenannte Samentausch wiederum eingeleitet — binnen zwei Jahren einen namhaften Zuwachs lieferte. Nebst dem Alles bietenden Prager Universitäts-Garten — standen in Beziehung der reichlicheren Samen-Zusendung: die k. Landwirthschafts-Akademie zu Ung.-Altenburg und die Garten-Direktionen der Universitätsgärten zu Würzburg: Prof. Dr. Schenk und Lemberg: Prof. Dr. Weiss obenan.

Um aber diesen Samentausch einigermaßen anbahnen zu können — mußte vorerst, seitens des Pester botanischen Gartens gleichfalls ein Samen-Catalog angefertiget werden. Und weil die im J. 1863 von den Pflanzen des Gartens gesammelten Samen nur 459 Arten waren, so konnte erst vom J. 1864 ein, mit Hilfe der aus erwähnten Samengaben in Pflege gebrachten Pflanzen der erste Samen-Catalog mit 1154 Samenarten zusammengebracht und den botanischen Gärten Europas — zum Zeichen des Wiederauflebens — zugesendet werden. — Der, von dem abgelaufenen Sommer 1865 verfaßte Samen-Catalog enthält 2130 Pflanzenarten

Mindazon segédeszközük előszámitása után, melyek 1863. martius 16. óta a mi füvészkertünk helyreállitására fölhasználtattak, önmagától támad a kérdés: tehát tulajdonképen mi a kertnek jelen állapota?

A régi füvészkert (a nemzeti szinház közelében, az országúton) melyben ezen tudományra nézve főtekintélyeink: Winterl, Kitaibel, Haberle és Sadler mint igazgatók és tanárok működtek, *Linné rendszere* szerint volt alapítva. Miután Magyarországnak a nemzet előtt örökre felejthetlen nádora, boldogult cs. k. főherczeg **József** ő fennsége, kevéssel halála előtt, 1847-ben, a Ludoviceum közelében fekvő, parkszerü kertnek a Festetits (már most grófi) családtóli megvételét elrendelte, — a tudományos készletnek (éppen ezért, mert a fák, cserjék, növények, élő lények) átvitele rögtön nem eszközöltethetett; ehhez járultak még a zavart okozó idők viszontagságai, melyek a vállalatot egészen megnehezítették. Mindamellett a részletes átültetés, a magyar ministerium aegise alatt, még 1848-ban megkezdetett. Az utána következett cs. k. közoktatási ministerium szabatos határozatánál fogva, nemcsak a teljes áthelyezést, hanem egyszersmind a kertnek *Endlicher-Unger tudományos rendszere* szerinti beosztását is elrendelte.

A régi kert létszáma, fölöszlásakor 9,000 növényfajra terjedett, a szabadban.

Az áthelyezés létrejötte után, azaz a jelenlegi új füvészkert kezdete óta 184⁹⁄₅₀ egészen az 1858 évig, a növények létszámáról kimutatás nem készittetett.

und ist somit der zweite des jetzt, seit 184⁄9 bestehenden neuen botanischen Gartens an der Üllöer-Straße.

Nach Aufzählung aller jener Behelfe, welche seit 16. März 1863 zur Restaurirung unseres botanischen Gartens benützt worden sind — drängt sich wohl von selbst die Frage auf: welcher denn gegenwärtig der eigentliche Stand des Gartens ist? —:

Der alte botanische Garten (auf der Landstraße nächst dem National-Theater), in welchem unsere Koryphäen in dieser Wissenschaft: Winterl, Kitaibel, Haberle und Sadler als Direktoren und Professoren wirkten, war nach dem *Linne*'schen System angelegt. Als dann der, der Nation unvergeßliche Palatin Ungarns, weiland Se. k. k. Hoheit Erzherzog Josef — kurz vor seinem Hinscheiden 1847 — den Ankauf des, nächst dem Ludoviceum gelegenen parkähnlichen Gartens der (nunmehr gräflichen) Familie Festetics angeordnet hatte, konnte die Ueberbringung des wissenschaftlichen Materials (eben deshalb, weil Bäume, Sträucher und Pflanzen lebende Dinge sind) nicht sogleich bewerkstelliget werden; dazu kamen noch die störenden Zeitverhältnisse, welche das Unternehmen vollends erschwerten. Demungeachtet war unter der Aegide des ungarischen Ministeriums noch im J. 1848 mit der theilweisen Ueberpflanzung begonnen worden. Das darauf gefolgte k. k. Ministerium des öffentlichen Unterrichtes hatte mit der gemessensten Anordnung der gänzlichen Uebersiedlung zugleich auch die Einrichtung des Gartens nach dem wissenschaftlichen System Endlicher-Unger's festgestellt.

Der Stand des alten Gartens zur Zeit seiner Auflösung war 9,000 Pflanzenarten im Freien.

Nach vollbrachter Uebersiedlung, d. i. vom Beginn des neuen jetzigen Gartens im J. 184⁄50 war bis zum J. 1858 kein Ausweis über den Stand der Pflanzen zusammengestellt.

A cs. k. ministerium különös rendeletére 1858-ban szerkesztett jegyzék a következő létkart mutatja:

Növények a szabadban.		Fák és cserjék.		Hidegház.		Melegház.	
Nem.	Faj.	Nem.	Faj.	Nem.	Faj.	Nem.	Faj.
262	— 820	101	—461	281	—604	260	—830

Ezen idő óta a növények létszámának följegyzése ismét elmaradt.

Az 1863 év nyáron történt összeirás eredménye:

Növények a szabadban.		Fák és cserjék.		Hidegház.		Melegház.	
Nem.	Faj,	Nem.	Faj.	Nem.	Faj.	Nem.	Faj.
192	— 682	108	—478	245	—426	144	—280

Mindamellett, hogy 1862-ben, a magy. kir. helytartótanács különös engedelménél fogva, hideg- és melegházi növényeknek állitólag 250 nemből és 433 fajból álló gyüjteménye vétetett meg, — az 1858 óta ilyen tetemesen alászállott létszám javulást mégsem tanusíthat, mert mindabból, ami vásároltatott, már az átnézésnél alig találtatott 35 faj.

Füvészkertünk ezen igy kimutatott nyomorult állapotának, hol az orvosok és gyógyszerészek képzésére rendelt úgynevezett „műtermi növények“ osztálya csak 89 fajt számitott, — becsületes gondolkodásmód s a tudomány ápolására irányzott erős akarat ösztönül kellett szolgálnia arra: hogy egyetemünk ezen árnyoldala mennél előbb fedeztessék.

Azonban, minthogy az egyetemi alap, a többi tanszakoknál tapasztalt hiányok elháritására sem elegendő; arra gondolni sem lehetett: hogy ezen alap rovására, a hiányzó füvészeti tankészlet beszereztessék, és pedig annál kevesbé, minthogy a beszerzendő tárgyak, — a legszorgosabb ápolás mellett is, — egyátalán nem viselik magukon a föltétlen tartósság jellegét.

Das, auf besondere Anordnung des k. k. Ministeriums verfaßte Verzeichniß gibt folgenden Status vom J. 1858:

Pflanz. im Freien	Bäume u. Sträucher	Kalthaus	Warmhaus
Gatt. — Art.	Gatt. — Art.	Gatt. — Art.	Gatt. — Art.
262 — 820.	101 — — 461.	281 — 604.	206 — 830.

Von dieser Zeit an war abermal ein Verzeichnen des Pflanzen-Standes unterblieben.

Eine im Sommer 1863 geschehene Conscription gab folgendes Ergebniß:

Pflanz. im Freien	Bäume u. Sträuch.	Kalthaus	Warmhaus
Gatt. — Art.	Gatt. — Art.	Gatt. — Art.	Gatt. — Art.
192 — 682.	108 — 478.	245 — 426.	144 — 280.

Ungeachtet dessen, daß im J. 1862 mit besonderer Genehmigung der kön. ung. Statthalterei eine Sammlung Kalt- und Warmhauspflanzen, angeblich zusammen 250 Gattungen in 433 Arten angekauft wurde — kann dennoch der, seit 1858 so bedeutend herabgeminderte Stand der Gewächshauspflanzen nicht gebessert erscheinen, weil von alldem Gekauften schon zur Zeit der Revision kaum nur 35 Arten vorgefunden werden konnten.

Dieser somit erwiesene erbärmliche Zustand unseres botanischen Gartens, wo — die, zur Heranbildung der Aerzte und Pharmaceuten bestimmte Abtheilung der sogenannten „officinellen Pflanzen" insgesammt nur 89 Arten zählte — mußte — bei ehrlicher Denkungsweise und bei dem Sinn für Pflege der Wissenschaft — genug Anregung dazu sein: um auf alle mögliche Weise diese Schattenseite unserer Hochschule zu decken.

Weil aber der Universitätsfond unzulänglich ist, die stehenden Mängel der übrigen Lehrfächer zu beseitigen; so durfte auch kaum daran gedacht werden: auf Kosten dieses Fondes das fehlende Lehrmateriale für Botanik erringen zu können und zwar umsoweniger, als die anzuschaffenden Gegenstände — auch bei der sorgsamsten Pflege — durchaus nicht den Charakter der unbedingten Dauerhaftigkeit an sich haben.

Ennélfogva más segédeszközöket kellett keresni és azok dús eredménynyel föl is találtattak, a fennemlitett legkegyelmesb és legmagasb ajándékokban, jóakaratú és barátságos adakozásokban, és a megkezdett magcserében.

Ezen segédeszközökkel sikerült füvészkertünket annyira kiegésziteni, hogy pontos összeszámitás után a létkar eképen áll:

	Növények a szabadban. — Fák és cserjék.		— Hidegház.	— Melegház.
	1864. év. Nem. Faj.	Nem. Faj	Nem. Faj.	Nem. Faj.
1865. „	565 –2539	136—550	598—1003	361—944.
	692—3957	144—746		

A szaporitóházban hideg- és melegházi növények újonan tenyésztettek:

1864-ben 71 nemből és 103 fajból, összesen 1260 példány.
1865-ben 83 „ 188 „ „ 1537 „

A növényházakban ápolt egyes növények összes száma jelenleg közel áll a 7000-hez.

A külső kert, a melyben némely növénycsaládok — elszórva — csak egyes töredékekben valának képviselve, az 1864-ki év tavasz óta egészen rendszeresen beosztatott.

Valamint a kiegészitéseknek czélszerű keresztülvitele általában mindig nehezebb és hálátlanabb, mint az újnak kezdettőli megalapitása, — úgy történt ez jelen esetben is.

A főfeladat volt: hogy azon rendszer, mely az eddig ismert úgynevezett „természetes rendszerek“ között, az egész tudományos világban legjelesebbnek tartatik, s amelyet dicső hazánkfia, néhai Endlicher István tr. a bécsi egyetemnél a füvészet tanára (meghalt 1849. aprilisban) barátjával dr. Unger Ferencz tanárral egyesülten fölállitott, — tökélyetesen keresztül vitessék.

Es mußten demnach andere Hilfsmittel gesucht werden — und diese wurden mit reichem Erfolg in den vorbemeldeten allerhöchsten und gnädigsten Spenden, in den wohlwollend freundlichen Gaben und in dem eingeleiteten Samentausch gefunden.

Mit diesen Hilfsmitteln gelang es: unseren botanischen Garten soweit zu vervollständigen, daß nach genauer Zählung:

	Pflanzen im Freien — Gatt. — Art.	Bäume u. Sträucher — Gatt. — Art	Kalthaus — Gatt. — Art	Warmhaus — Gatt. — Art
1864:	565 — 2539	136 — 550	598 — 1003	361 — 944
1865:	692 — 3957	144 — 746		

sich ergaben.

Im Vermehrungshaus wurden an Kalt- und Warmhaus-Pflanzen neu gezogen:

im Jahre 1864: 71 Gatt. 103 Art., zusam. 1260 Exemplare.
" " 1865: 83 " 188 " " 1537 "

Die Gesammtzahl der in den Gewächshäusern gepflegten Pflanzen-Exemplare steht jetzt nahe zu 7000.

Der äußere Garten, — in welchem nur in einzelnen Bruchstücken einige Pflanzen-Familien zerstreut waren — wurde seit Frühling 1864 durchgehends systemmäßig eingetheilt.

Da Ergänzungen zweckentsprechend durchzuführen überhaupt schwieriger und undankbarer ist, — als Neues von Grund aus anzulegen; so war dies auch hier der Fall.

Die Hauptaufgabe war: das — unter allden bekannten sogenannten „natürlichen Systemen" — in der ganzen wissenschaftlichen Welt bisher für das gediegenste anerkannte System unseres rühmlichsten Landsmannes weiland Dr. Stephan Endlicher (Professor der Botanik an der Wiener Universität, gestorben im April 1849) welches derselbe im Vereine mit seinem Freunde Prof. Dr. Franz Unger aufgestellt hatte, vollständig durchzuführen.

E czélból az üllői út hosszában elvonuló kerti kőfal közepén egy főbejárás csináltatott, ahonnan platanok- és pinus strobusokból alkatott fasor vezet a kertbe, s azt két, majdnem egyenlő félre osztja. *)

A jobboldali rész, az első tónál állva, a *pázsitfélék* családjával kezdődik, és megy a *csengetyüféléig;* a baloldali (melynek túlnyomó szélességéből, mint alább érintetni fog, egy részlet más czélokra fordittatott) az *ajakasfélékkel* folytatja a sort, és a *pillangósfélékkel* végződik.

A két fél közepén, a fasor végén, öreg nyárfáktól félkör alakjában átkarolva, egyenes vonalnyi ágyakban az „orvos-gyógyszerészi növények" osztálya van, a második nagy tó határán.

Ezen félkör bejáratában, a fasor közepén diszlik az, az 1865-ki egyetemi orvos- és gyógyszerészhallgatók által — a rendszer kettős alakitó „**Endlicher** és **Unger**" örök tiszteletére szentelt emlék, mely egy Phönixet képez, ki szárnyaiban a tudománybani kettős vezér fényképeit hordja, melyet Angerer úr Bécsben (mint az egyetemnek hajdani növendéke) e czélra ajándékozott.

E félkörön kivül — jobbra — azon helyen, hova a követett rendszer folytán, nyáron át a barostyánfa állása esik, van egy márványtábla e felirással:

„Főmagasságú herczeg-Primás nagykéri Dt. Scitovszky K. J. bibornok az 1863. sz. György hó 3-án telt félszázados hittudor babérja."

mely azon örvendetes nap emlékét fentartandja, midőn egyetemünk összes karai a legmélyebben tisztelt or-

---

*) A kert egész hosszájának két harmadában három egymásba nyiló tóval egész szélességében választatik, mi által „alsó" és „felső kert" képeztetik. A két emlitett fél ennélfogva az alsó kertre vonatkozik.

Zu diesem Zweck wurde in der Mitte der, längs der Uellöerstraße sich hinziehenden Einfriedungsmauer des Gartens ein Haupteingang angebracht, von welchem aus eine Allee mit Platanen und Pinus Strobus den Garten, der Länge nach, in fast gleiche Hälften theilt.

Die rechte derselben beginnt am Rande des ersten Teiches*) mit der Familie der Gramineen bis zu den Campanulaceen; die linke (von deren überwiegender Breite ein Theil, wie weiter gemeldet wird, zu anderen Zwecken ausgeschieden wurde) setzt fort mit den Labiaten und endet mit den Papilionaceen.

In der Mitte der beiden Hälften — am Ende der Allee ist von alten Pappeln halbkreisförmig umgeben, in geradlinigen Betten: die Abtheilung „der offizinellen Pflanzen" durch den zweiten großen Teich begrenzt.

Am Eingange in diesen Halbkreis prangt in der Mitte der Allee das, von den Hörern der Medizin und Pharmacie d. J. 1865 dem ehrenden Andenken der beiden Gründer des Systems „**Endlicher** und **Unger**" geweihte Monument, — darstellend einen Phönix, der in seinen Fittigen die von Herrn Angerer in Wien (als einstigen Schüler dieser Universität) zu diesem Zweck gespendeten Photographien der beiden Heroen der Wissenschaft trägt.

Außerhalb dieses Halbkreises ist rechts, an der Stelle, wohin der Eintheilung des Systems nach, über Sommer, der Lorbeerbaum zu stehen kommt — eine Marmortafel mit der Inschrift:

„Jubilar-Laurea des Doctorats der Theologie (am 3. April 1863) Seiner Eminenz, Fürst-Primas von Ungarn, Kardinal Det. Scitovszky Joh. d. T. v. Nagy-Kér."

welche das bleibende Andenken jenes freudigen Tages wahren soll, an dem, sämmtliche Facultäten unserer Universität dem höchstverehrten Landes-Kirchenfürsten das Jubi-

*) Der Garten wird nämlich bei ⅔ seiner ganzen Länge durch drei in einander mündende Teiche seiner ganzen Breite nach durchschnitten und bildet somit den Unterschied des „unteren" und „oberen" Gartens. — Die zwei nun erwähnten Hälften sind demnach im unteren Garten.

szágunk főpapjának a félszázados hittantudori oklevelet ünnepélyesen átadni szerencsés volt.

E félkörön kivül — balra azonban — egy oszlop emelkedik ezen bevésett szavakkal:

„Diószeghi és Fazékas a növénytan magyar nyelveni első szerkesztőinek hála emlékül! 1865.“

mint a füvészeti magyar műszótan alapitóinak szentelve.

A baloldali rendszerfél szélességéből fönmaradt részlet, (miként már emlittetett,) élő sövénynyel körülvétetvén, *arboreto-fruticetummá* alakittatott, melybe az elmúlt tavaszszal, a ritkább fa- és cserjefélék, nagyobbrészt a laxenburgi cs. kir. faiskolából, lőnek kiültetve. Az ezen kertrészbe egészen benyuló harmadik tó, *árvizi növények* ápolására alkalmaztatott; szabad végén pedig, a régi szomorú fűzek árnyában eddig létezett mocsáros hely, *rejtvenöszök* ágyává változtattatott. Nedves, homályos helyeken tenyésző növények számára *barlangos ürjárat* készittetett. Ennek egyik oldalán mesterséges domb hordatott össze, hogy éjszaki lejtőjén *alpesi növények* tenyésztessenek.

Az arboreto-fruticetum, melynek egy része már a felső kert térén áll, — közvetlenül az új növényház dombterüjével határos, a melly előtt két pázsitos négyszög terjed el, az octogonhoz vezető ernyős ákáczok sorozata által szétválasztva.

Azon egész tér, amelly a most leirt arboreto-fruticetumot, az új növényházat, sapázsitos négyszöget magában foglalja, 1864 előtt műveletlen kopár föld volt. —

A felsőkert, ezen négyszögtől tovább délnek eső része úgy van és marad, mint ennekelőtte volt; csakhogy egyes részletei czélszerűbb alkalmazás végett, haszonvehetőbbé tétettek, és pedig: azon

lar-Diplom des Doctorats der Theologie zu überreichen die Ehre hatten.

Außerhalb dieses Halbkreises aber links erhebt sich eine Säule mit den gemeißelten Worten:

„Dankbare Erinnerung an Diószeghi und Fazékas, den ersten Verfassern der Botanik in magyarischer Sprache! 1865."

den Gründern der ungarischen botanischen Terminologie geweiht.

Längs der linken System-Hälfte wurde der Theil der übrigen Breite (wie schon erwähnt), mit lebendem Zaune umgeben in ein Arboreto-Fruticetum umgewandelt, in welchem die selteneren Baum- und Straucharten zumeist aus der k. k. Baumschule zu Laxenburg im verflossenen Frühling verpflanzt wurden. Der in diesen Gartentheil ganz hineinragende dritte Teich wurde zur Pflege der Wasserpflanzen eingerichtet; an dessen freien Ende aber unter dem Schatten alter Trauerweiden eine bisherige Sumpfstelle zu einem Cryptogamenbett umgewandelt. — Zur Pflege der, an dunklen, feuchten Orten wachsenden Pflanzen wurde ein Grottengang gebaut. An dessen einer Wand wurde ein künstlicher Hügel zusammengetragen, um an dem nördlichen Abhange desselben Alpinen verpflanzen zu können.

Das Arboreto Fruticetum theilweise schon in der Area des oberen Gartens gelegen — grenzt unmittelbar an die Terasse des neuen Gewächshauses, vor welchen zwei Carrés (getheilt durch eine Allee von Kugel-Akazien, die zum Octogon des Hauses führt) sich ausbreiten.

Der ganze Raum des nun beschriebenen Arboreto-Fruticetums, wie auch der, des neuen Gewächshauses und die Rasen-Carrés, war bis zum Herbst 1864 ein unbebauter öder Flecken.

Der von diesen Carrés sich weiter südwärts dehnende Theil des oberen Gartens ist und bleibt, wie er ehedem war; nur wurden dessen einzelne Stellen zum zweckmäßigeren Gebrauch nutzbar gemacht — und zwar: ein Dickicht

ákáczsürüség, melynek árnyékába az újhollandi, s a többi hidegházi növények, nyáron át, ezelőtt is kiállittattak, a már most szükségelt nagyobb tér végett szélesbittetett és rendeztetett; és ezen sűrűség szomszédságában, az igazgatói lak előtt szabálytalanul elterjedő gyep körkörös idomuvá tétetett; közepén rózsahalommal, melyet Ő cs. kir. fensége, boldogult főherczeg **József** nádor márvány oszlopa és szobra diszesít következő emlékirattal:

„József főherczeg. Magyarország félszázados Nádora, a haza második atyja, a füvészet buzgó kedvelője, a magyar királyi egyetemi növénykertnek e helyen megalkotója.“

A még tovább délnek terjedő kertrész, mely ezelőtt csak néhány tobzos növénynyel volt gyéren beültetve, két év óta új ültetvényekkel gazdagittatott, és több oldalról nyert igéreteknél fogva, kegyes jóakaratú adományozások útján, már a legközelebbi tavaszszal, tágasabb *pinicetumot* fog mutatni. Ezen *pinicetum* szélén, az 1864-ki év tavaszától kezdve, úgynevezett *árnyas ösvény* készittetett, és az erdők árnyát kedvelő, (habár még eddig számra kevés) növény fajokkal ellátttatott.

Igy áll a kert jelenleg, a maga kezdetében, mint „füvészeti tanintézet.“

Sajnos! hogy 14 év lefolyása alatt az árnyatadó parkrészletek cannibali módon megritkittattak, a legszebb fák kivágattak, és igy a különben is homokos talaj a nap égető sugarainak kitétetett; ahol pedig új fák ültetése szükségesnek találtatott, ezek 2 lábnyi mélységbe sülyeztettek. Az ültetvényeknek évről évrei kiszáradása volt következése ezen tudatlan eljárásnak.

Mikor birand a két év óta megkezdett czélszerű új ültetvényezés ismét a kert képével?:

aus Akazien, in deren Schatten auch ehemals über Sommer Neu-Holländer und die übrigen Kalthauspflanzen ausgestellt waren — wurde des nunmehr benöthigten größeren Raumes wegen — erweitert und geregelt; dann wurde der in der Nähe dieses Dickichts vor dem Directorats-Gebäude sich ausdehnende unregelmäßige Rasenplatz in eine Elipse umgewandelt und in deren Mitte ein Rosenhügel mit einer Marmorsäule und der Büste Sr. k. k. Hoheit weiland Erzherzog **Josef** Palatinus geschmückt mit folgender Denkschrift:

„Erzherzog Josef. Ungarns Jubilar-Palatin. Des Landes zweiter Vater. Selbst eifriger Pfleger der Pflanzenkunde. Gründer des botanischen Gartens der kön. ungarischen Universität an diesem Orte."

Der noch weiter südwäts sich ziehende Gartenraum bisher nur mit einigen Coniferen spärlich bepflanzt — wurde seit zwei Jahren mit neuen Setzlingen bereichert und wird, mehrseitigen erhaltenen Versprechen zufolge durch gnädige, wohlwollende Beiträge schon im nächstkommenden Frühling ein ausgedehnteres Pinicetum darstellen. Am Rande dieses Pinicetums ist seit Frühling 1864 ein sogenannter Schattengang angebracht und bisher — obwohl mit noch wenigen, den Schatten des Waldes liebenden Pflanzenarten bebaut worden.

So steht der Garten jetzt in seinem Beginn „als botanisches Lehrinstitut".

Leider! wurden während 14 Jahren die schattengebenden Parkstellen in canibalischer Weise gelichtet, die schönsten Bäume gefällt und so — der ohnehin sandige Boden den sengenden Strahlen der Sonne freigelegt; und wo man neue Bäume zu pflanzen für nöthig fand, wurden diese in eine Tiefe von 2 Schuh versenkt. Ein von Jahr zu Jahr dauerndes Verdorren der Setzlinge war der Erfolg dieses unkundigen Handelns.

Wann wird die, seit zwei Jahren begonnene zweckentsprechendere neue Pflanzung abermal das Bild eines Gartens haben?:

Lankadhatlan buzgalom, soha meg nem szünő gondosság, további adományok, és mindenekfölött viz, a sikernek főfeltételei. Ha az 1863 óta egészen az utolsó cseppig tartósan kiszáradott tavak még továbbra is igy maradnak, és ha a létező kutak, alig egy órai használat után, jövőben is kimerülnek, — akkor — minden reménynek arra: hogy a „scientia amabilis“ ezen telepe fölvirágozzék, örökre vége van!—akkor Magyarhon még sokáig újonnan képzett füvészek nélkül fog maradni!

De:

Különösen minek ez a mi füvészkertünk!

1) annak: hogy a magyar egyetemen ezen szaktudománynak különös tanosztálya, és az egész növényországnak mintegy „muzeuma“ legyen a legkiterjedettebb mértékben, — részint élő állapotban: a kertben és növényházakban; részint életnélkül is: a herbariumban.

Ezen anyagkészlet segitségével, kapcsolatban a tudomány minden ágát magában foglaló könyvtárral reménylhető, hogy a füvészkert e téren a tudományos kutatások saját telepe legyen hazánkban.

2) Magyarország florájának dúsgazdagsága és sajátlagossága mellett, a melyet:

dr. *Neilreich August* Aufzählung der in Ungarn und Slavonien bisher beobachteten Gefässpflanzen. Wien 1866. 8.

dr. *Schur Ferdinand* Enumeratio plantarum Transylvaniae. (sajtó alatt)

Schlosser és *Vukotinovich* Syllabus Florae Croatiae. Zagrabiae 1857. 12.

dr. de *Visiani Robert* Flora Dalmatiae. Lipsiae 1842. 4.

Ein rastloser Eifer, eine nie endende Sorgfalt, fortgesetzte Spenden und vor Allem Wasser — sind die Bedingnisse des Gedeihens! Bleiben die, seit Juli 1863 bis auf den letzten Tropfen dauernd ausgetrockneten Teiche noch weiter so — und versiegen die vorhandenen Brunnen auch ferner, nach kaum einstündigem Gebrauche, — dann — ist jede Hoffnung auf ein Gedeihen dieser Grundlage „der scientia amabilis" bei uns für immer dahin! — dann wird Ungarn auch noch lange ohne neu herangebildete Botaniker bleiben!

Aber:

Wozu insbesondere dieser unser botanische Garten?

1) Um — als „besondere Lehrabtheilung dieser Fachwissenschaft" an der ungarischen Hochschule und gleichsam als „Museum" des gesammten Pflanzenreiches — ebendieses im erweitertsten Maße theils im lebenden Zustande: im Garten und in den Gewächshäusern, theils auch im leblosen Zustande: im Herbarium vorzuführen.

Mit Hilfe dieses Materials, in Verbindung mit einer, sämmtliche Zweige der Wissenschaft umfassenden gewählten Bibliothek — soll der botanische Garten der eigenthümliche Boden wissenschaftlicher Forschungen auf diesem Gebiete für Ungarn sein.

2) Bei der Reichhaltigkeit und Eigenthümlichkeit der Flora Ungarns, welche:

Dr. August Neilreich: Aufzählung der in Ungarn und Slavonien bisher beobachteten Gefäßpflanzen. Wien, 1866. 8.

Dr. Ferdinand Schur: Enumeratio plantarum Transylvaniae. (unter der Presse).

Schlosser et Vukotinovich: Syllabus Florae Croatiae. Zagrabiae. 1857. 12.

Dr. Robertus de Visiani: Flora Dalmatiae. Lipsiae 1842. 4.

jeles munkáikban kimeritőleg előállitottak, — a mi füvészkertünknek különös föladatává válik, hogy Europa füvészkerteinek részére különös érdekkel keresett „plantas proprias et rariores Hungariae“ összegyüjtse, ápolja, és azután a magcsere utján, a tudomány előmozditására mindenhová kiterjessze.

Egyedül ez által érheti el tanintézetünk az őt megillető tudományos elismerést; ez által válik lehetségessé, hogy a tudománynak hazai földön terjesztésére, ritkább külföldi növényeket nyerhessen.

3) Ezen tanintézetünkben a tudomány nem csak önmagáért müveltessék, hanem a gyakorlati életbeni használata által, nemzeti jóllét előmozditására is szolgáljon.

Növények, melyeknek egyes részeik a gyógyszerészetben, művészetben, gazdászatban használtatnak, s a melyeket eddig drága pénzen külföldről kellett hozatni, — ezentúl itt saját osztályukban, kicsinyben, kisérletképen tenyésztessenek: hogy igy a hazában létező gazdászati intézetekkel kezet fogva, az ipar és kereskedés javára forgalomba hozattathassanak.

Ha a vegytan és természettan az általános jóllét előmozditására, néhány évtized óta nevezetes segélyt nyujtottak, és a többi természettudományok között becsülettel megállanak,— emlitett irányban a növénytan sem fog ezeknél hátrább állani.

„Ez czélja a mi füvészkertünknek!“

Pest, 1866. Január 1-jén.

Dr. Linzbauer F. X. tanár
e. i. helyettes kertigazgató.

in ihren gediegenen Werken umfassend darstellen — kommt unserem botanischen Garten die besondere Bestimmung zu: die, für die botanischen Gärten Europas mit besonderem Interesse gewünschten „plantas proprias et rariores Hungariae“ zu sammeln, zu pflegen und sodann im Wege des Samentausches zur Förderung der Wissenschaft überall hin zu verbreiten.

Nur allein hiedurch kann diesem unserem Lehrinstitute die gebührende wissenschafliche Anerkennung werden — und die Möglichkeit geboten sein: zur Förderung der Wissenschaft auf heimischem Boden — seltenere ausländische Pflanzenarten dafür zu erhalten.

3) Soll in diesem unserem Institute die Wissenschaft nicht „für sich allein“ gepflegt, sondern in Anwendung „fürs praktische Leben zur Förderung der National-Wohlfahrt“ gebracht werden.

Pflanzen, deren einzelne Theile in der Pharmacie, Technik und Oekonomie verwendet und bisher für schweres Geld vom Auslande bezogen werden müssen, — sollen hier in einer eigenen Abtheilung, „im Kleinen“ probeweise gebaut werden, um dann, im Vereine mit den, im Lande bestehenden Instituten „für Agrikultur und Oekonomie“ zum Besten des Handels und der Industrie in Verwendung gebracht werden zu können.

Wenn Chemie und Physik zur Förderung des allgemeinen Wohlstandes seit einigen Decennien Bedeutendes geleistet haben und unter den übrigen Naturwissenschaften ehrenvoll dastehen, — wird Botanik in genannter Beziehung diesen nicht nachzustehen haben“.

„Dazu also — unser botanische Garten!“

Pest, am 1. Jänner 1866.

Prof. Dr. Linzbauer F. X.

d. Z. supplirender Director des Gartens.

UB WIEN
+AM486887500